

**Raport narativ
privind activitatea Agenției Relații Interetnice
pentru anul 2023**

În anul 2023 în domeniul relațiilor interetnice a continuat procesul de implementare a cadrului normativ în domeniul consolidării relațiilor interetnice și protecției drepturilor minorităților naționale pe următoarele documente de politici publice:

- *Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027 (Hotărârea Guvernului nr. 1464 din 30 decembrie 2016) și Programul pentru anii 2023 – 2025 privind implementarea acesteia (HG nr. 169 din 29.03.2023);*
- *Programul pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2022-2025 (Hotărârea Guvernului nr. 576 din 3 august 2022);*
- *Planul de acțiuni pentru anii 2021-2024 privind promovarea memoriei Holocaustului și a culturii toleranței în vederea combaterii rasismului, antisemitismului, xenofobiei și altor forme de intoleranță (HG nr.980 din 22 decembrie 2020);*
- *Programul național privind învățarea limbii române de către minoritățile naționale, inclusiv populația adultă, pentru anii 2023-2025 (HG nr. 115 din 07.03.2023).*
- *Programul de burse de merit pentru elevii și studenții romi din învățământul liceal, profesional tehnic și superior (HG818/2023 din 27.10.2023).*

Cel de-al doilea Program pentru anii 2023 – 2025 privind implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027 a fost adoptat prin HG nr. 169 din 29 martie 2023.

Obiectivul general al Programului este de a contribui la consolidarea relațiilor interetnice și de a încuraja diversitatea incluzivă a societății prin participarea minorităților naționale în diferite sfere ale vieții statului, asigurând egalitatea cetățenilor, indiferent de apartenența etnică, culturală, lingvistică etc., cu respectarea legislației naționale și a standardelor internaționale în domeniu.

Programul abordează următoarele aspecte și provocări:

- participarea insuficientă a minorităților naționale la viața publică;
- eficiența slabă a organismelor consultative, inclusiv a persoanelor aparținând minorităților naționale, în special la nivel local;
- lipsa de date dezagregate privind minoritățile naționale;
- cunoașterea limitată a limbii române de către reprezentanții minorităților etnice;
- cunoașterea insuficientă a diversității culturale, lingvistice, a istoriei și a tradițiilor minorităților naționale în rândul diferitelor grupuri din societate;
- accesul limitat la programe audiovizuale calitative în limbile minorităților și promovarea insuficientă a diversității în mass-media.

Pentru atingerea scopurilor menționate Programul prevede măsuri speciale pentru încurajarea participării la viața publică și la procesul de luare a deciziilor a persoanelor aparținând minorităților naționale, în special a tinerilor și a femeilor, promovând respectarea principiului egalității între femei și bărbați.

Totodată, Programul include acțiuni cu privire la dezvoltarea competențelor tinerilor aparținând minorităților naționale, în special ale femeilor, pentru angajare în serviciul public. De asemenea, se propune organizarea și desfășurarea campaniilor de informare și sensibilizare la nivel național și regional privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, a campaniilor de informare cu privire la participare egală în serviciul public, precum și elaborarea, pilotarea programelor de instruire „la locul de muncă”, stagii pentru reprezentanții minorităților naționale, în special pentru tineri absolvenți, angajați în ministere, Parlament, agenții guvernamentale, autorități publice locale, pentru a încuraja participarea la viața publică prin abilitare și mentorat.

Un alt domeniu care va fi vizat de Program este comunicarea mai eficientă între autorități și societatea civilă, în special cea care reprezintă minoritățile naționale.

De asemenea, Programul promovează interacțiunile societății la diverse niveluri cu scopul facilitării dialogului intercultural și a diversității, monitorizării și raportării stereotipurilor negative, a discriminării și a instigării la ură interetnică în spațiul mediatic.

Un alt aspect important se referă la îmbunătățirea cunoștințelor în domeniile ce țin de relațiile interetnice și analiza de date în acest domeniu, precum și la promovarea implicării active a societății civile în sesizarea organelor competente despre cazurile de instigare la ură interetnică, discriminare și exprimare a intoleranței.

La capitolul implementării Programului preocupările principale ale ARI rămân a fi sporirea participării minorităților naționale în viața publică, studierea limbii române și a limbilor minorităților naționale de către cetățenii alolingvi, prevenirea și combaterea tuturor formelor de discriminare față de minoritățile etnice de pe teritoriul Republicii Moldova.

În procesul implementării Programului menționat ARI acordă sprijin continuu sectorului asociativ/organizațiilor etnoculturale în vederea realizării proiectelor ce țin de consolidarea relațiilor interetnice în Republica Moldova. Volumul total de mijloace financiare alocate de ARI pentru susținerea organizațiilor etnoculturale în activitatea lor statutară în anul 2023 a constituit **485,3 mii lei**.

O atenție sporită s-a acordat consolidării capacităților organizațiilor etnoculturale din teritoriu privind managementului organizației neguvernamentale, scrierii proiectelor etc.

Au fost întreprinse măsurile pentru consolidarea capacităților Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale acreditate pe lângă ARI prin organizarea de sesiuni de instruire pentru liderii organizațiilor etno-culturale în vederea creșterii capacităților acestora de monitorizare a politicilor publice, de gestionare a ONG-urilor, de lobby și advocacy pentru drepturile minorităților etnice. Direcțiile

prioritare de instruire au vizat subiecte cu privire la: protecția minorităților naționale, combaterea discursului de instigare la ură, participarea și rolul organizațiilor neguvernamentale într-o societate diversă.

În vederea extinderii dialogului intercultural și promovării diversității în societate ARI a desfășurat un șir de acțiuni cultural-educative, cele mai semnificative fiind: acțiuni tradiționale cu ocazia Zilei Internaționale a Limbii Materne, Zilei Internaționale a Romilor, Zilelor Scrisului și Culturii Slave în Republica Moldova, Zilei Copilului, Zilelor culturilor minorităților naționale (ucrainene, ruse, găgăuze, bulgare, poloneze, armene, azerbadjene, etc.) etc.

Anual se desfășoară circa 150 acțiuni etnoculturale, cum ar fi: expoziții, lansări de carte, festivaluri, manifestări de promovare a obiceiurilor și tradițiilor naționale, conferințe, mese rotunde, seminare, concerte, spectacole, concursuri, sărbători naționale - o mare parte din ele fiind organizate în incinta Casei Naționalităților, centru cultural și de documentare al organizațiilor etnoculturale din țară. În anul 2023 o serie de aceste evenimente/activități socio-culturale organizate de către asociațiile etnoculturale în parteneriat cu ARI, au reunit un număr estimat la 20000 de participanți.

Conform Hotărârii Guvernului din anul 2000, ARI este responsabil de organizarea și desfășurarea Festivalului Etniilor sub sloganul CoE „Unitate în diversitate”, menit să contribuie la dezvoltarea dialogului intercultural și consolidarea relațiilor de prietenie între reprezentanții diferitor etnii de pe teritoriul Republicii Moldova. La ediția din anul 2023 au participat cca 50 de organizații etnoculturale, ce reprezintă 24 de etnii, 60 de formații artistice. Inaugurarea edițiilor Festivalului a avut loc în mun. Chișinău și Bălți, în raionul Taraclia și Dondușeni.

ARI a susținut proiecte de promovare a multilingvismului și dialogului intercultural, realizate de către asociațiile obștești ale minorităților naționale.

În baza dosarelor depuse în cadrul apelului anunțat de către ARI, **2 asociații etnoculturale** au fost desemnate câștigătoare primind câte un certificat de finanțare în valoare de 20000 lei:

- Asociația bulgarilor de peste hotare Varna, filiala Taraclia pentru desfășurarea Festivalului folcloric regional ”Păstrăm tradițiile”;
- Societatea științifică de bulgaristică din RM, președinte Ivan Duminică pentru editarea cărții în două limbi: română și rusă „Baftă romă a lui Pavel Andreicenco”.

În scopul informării și sensibilizării publicului larg privind efectele negative ale stereotipurilor și discriminării rasiale și pentru difuzarea mesajului toleranței interetnice și culturii păcii între cetățeni, ARI tradițional facilitează desfășurarea unor manifestări cu prilejul Zilei internaționale de comemorare a victimelor Holocaustului, Zilei Internaționale a Romilor, Zilei Internaționale a Toleranței, Zilei internaționale a drepturilor omului, etc.

În anul 2023 *Săptămâna Memoriei Victimelor Holocaustului* s-a desfășurat în perioada 24 – 30 ianuarie.

Programul „Săptămâni memoriei” a inclus mai multe activități tematice: ceremonii de depunere de flori la monumentele dedicate victimelor Holocaustului situate în diferite orașe și sate ale republicii, conferințe, mese rotunde, proiecții de filme documentare, spectacole, expoziții foto-documentare, concursuri, lecții, excursii virtuale, excursii ghidate, forumuri pentru elevi, studenți și publicul larg etc.

În instituțiile de învățământ și de cercetare, biblioteci publice, muzee, centre de tineret și de creație din Republica Moldova pentru cultivarea memoriei Holocaustului au fost organizate expoziții tematice, întâlniri cu martorii, vizionarea filmelor cu amintirile victimelor fascismului, discuții publice, conferințe, mese rotunde, ateliere de discuții, ateliere de lectură etc.

ARI pe parcursul săptămânii, a organizat Zilele ușilor deschise la Centrul–muzeu ”Memoria Holocaustului și Toleranța Interetnică”, un centru educațional și informativ ce propune publicului o galerie cu fotografii și documente de arhivă, proiecții video cu materiale documentare despre Holocaust.

În cadrul *Săptămânii Memoriei Victimelor Holocaustului 2024* au fost organizate o serie de acțiuni care vin să sensibilizeze societatea privind importanța promovării toleranței interetnice, a dialogului intercultural, prevenirii și combaterii rasismului, antisemitismului și altor forme de intoleranță, inclusiv

- prelegerea publică, urmată de proiecția unui film – ”Călătoria lui Gruber”, în regia lui Radu Gabrea. Evenimentul a fost organizat de Cultul Religios Iudaic Ortodox ”Agudath Israel Moldova” în colaborare cu Agenția Relații Interetnice, Ambasada Italiei în Moldova, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chișinău și Primăria mun. Chișinău;

- „Mitingul – recviem de comemorare a victimelor Holocaustului”;

- două expoziții: de carte și documente din patrimoniul instituției, iar alta intitulată „Arta în perioada Holocaustului”, organizată de Muzeul de Istorie a evreilor din Republica Moldova;

- Zilele ușilor deschise la Centrul-muzeu ”Memoria Holocaustului și Toleranță interetnică” în incinta Casei Naționalităților cu prezentarea lecțiilor privind Holocaust evreilor din Republica Moldova de către experți naționali și vizionarea filmului documentar “Prigoana din Basarabia” despre istoriile din viața romilor, care au supraviețuit deportările naziste în cel de-al Doilea Război Mondial;

- Campania #WeRemember „Învață din trecut”, realizată de Comunitate evreilor din Republica Moldova;

- evenimente de comemorare a victimelor acestei tragedii a umanității organizate în instituțiile de învățământ și de cercetare, biblioteci publice, muzee, centre de tineret și de creație din localitățile.

Cu prilejul Zilei Internaționale a Romilor, în perioada 3-8 aprilie 2023 în parteneriat cu INTERSOS Moldova a fost organizată **Săptămâna Culturii Romilor „Amare Amala - Prietenii noștri”**, marcată prin activități orientate să celebreze cultura romani și să sensibilizeze opinia publică privind dificultățile cu care se confruntă comunitatea romă, printre care:

- expoziție privind tradițiile și cultura romani, în cadrul căreia au fost prezentate 6 istorii de succes a 6 persoane de etnie romă. Inaugurarea a avut loc în incinta Casei Naționalităților (3 aprilie 2023);
- discuție publică „Asigurarea sustenabilității politicilor de incluziune a romilor din Republica Moldova”, organizată la ARTCOR, cu participarea reprezentanților Guvernului RM, APC și APL, societății civile, partenerilor de dezvoltare etc. (7 aprilie);
- concerte în diferite regiuni ale țării susținute de Orchestra Națională de Tineret a Moldovei (ONTM);
- caravană de teatru pentru copii în localitățile Otaci, Glodeni, Ungheni, Congaz și Tiraspol;
- închiderea Săptămânii la Palatul republicii cu workshop-uri, diverse ateliere, discursuri din partea oficialilor și concert susținut de ONTM.

La data de 2 august 2023 cu prilejul Zilei europene de comemorare a victimelor Holocaustului împotriva romilor în incinta Casei Naționalităților a avut loc un eveniment comemorativ dedicat acestei zi, la care au participat reprezentanți ai Guvernului Republicii Moldova și diferitor ONG-uri și care a inclus un panel de discuții și proiecția filmului documentar “Prigoana din Basarabia”, care a prezentat istorii din viața romilor care au supraviețuit deportările naziste în cel de-al Doilea Război Mondial. Evenimentul a fost organizat de ARI, Intersos Moldova și Centrul Național al Romilor, cu susținerea Uniunii Europene.

Implementarea proiectelor pentru îmbunătățirea competențelor lingvistice și cunoașterii limbii române în rândul populației alolingve, continuă să prezintă o relevanță deosebită pentru ARI în procesul de implementare a politicii de stat privind consolidarea relațiilor interetnice.

În anul 2023 a fost adoptat *Programul național privind învățarea limbii române de către minoritățile naționale, inclusiv populația adultă, pentru anii 2023-2025*. Obiectivul strategic al documentului este de a oferi persoanelor aparținând minorităților naționale din Republica Moldova oportunități continue de creștere a competențelor de limbă română necesare pentru dezvoltarea unui potențial intelectual adecvat în domenii de interes personal, profesional și social.

În conformitate cu Programul, pe parcursul anilor 2023-2025, Ministerul Educației și Cercetării organizează cursuri gratuite de limba română pentru adulții aparținând minorităților naționale care își doresc să învețe limba română. Ca urmare a Programului se preconizează că aproximativ 6 mii de cadre didactice și manageri ai instituțiilor de învățământ general vor beneficia de cursuri de limba română. Alți 13 mii de adulți din diverse categorii profesionale (justiție, medicină, economie,

arte, administrație publică centrală și locală), inclusiv adulți refugiați din Ucraina, vor învăța limba română prin cursuri gratuite.

De asemenea, aproximativ 4.000 de elevi ai minorităților naționale, inclusiv copii refugiați din Ucraina, înscriși în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, vor participa la diverse programe educaționale în limba română.

După ce în mai 2023 a fost publicat apelul de înscriere la cursurile de limba română, circa 6500 de persoane au fost selectate pentru participare în cadrul Programului național privind învățarea limbii române, desfășurat de Ministerul Educației și Cercetării. Prima etapă a instruirilor a avut loc în perioada 3 iulie - 17 septembrie 2023 și cea de-a doua etapă s-a desfășurat în perioada 25 septembrie – 3 decembrie 2023.

Procesul didactic este asigurat de către profesori de limbă română cu experiență în domeniu și care au fost formați în baza metodologiei de educație lingvistică a persoanelor adulte. Circa 110 formatori, din toate regiunile țării, au participat la un program de formare continuă, sub îndrumarea a șase mentori. Toți cei înscriși vor studia după un Curriculum: „Limba română pentru persoanele adulte, nivelele A1, A2, B1, B2”, elaborat în cadrul Programului.

În procesul realizării Programului de învățare a limbii române pentru anii 2023-2025 ARI prin canalele sale de comunicații a întreprins măsurile de promovare a importanței de studiere a limbii române în rândul membrilor organizațiilor etnoculturale și publicului larg.

Pentru soluționarea problemelor și dificultăților cu care se confruntă populația de etnie romă din Republica Moldova a fost aprobat ***Programul pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2022 -2025.***

Pe parcursul anului 2023, eforturile ARI în contextul implementării Programului respectiv au fost intensificate în vederea:

- elaborării planurilor locale de acțiuni pentru susținerea populației de etnie romă și aprobarea acestora în cadrul ședințelor consiliilor locale/municipale;
- extinderii rețelei de mediatori comunitari. Pe parcursul anului 2023, numărul mediatorilor comunitari a fost suplinit cu încă **5 unități**. Situația la 01 decembrie 2023 – **55 unități de mediatori comunitari instituite; Situația la 31 ianuarie 2024 – 45 de mediatori comunitari angajați;**
- planificării resurselor financiare pentru întreținerea funcției de mediator comunitar și creșterea salarizării mediatorilor comunitari.
- instruirii mediatorilor comunitari.

Pentru a asigura coordonarea, monitorizarea și abordarea sinergică în implementarea Programului, ARI a asigurat convocarea celor două ședințe a Grupului de lucru interinstituțional responsabil pentru coordonarea și monitorizarea implementării HG 576/22 cu privire la aprobarea Programului pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2022 – 2025.

În conformitate cu acțiunea 1.3. din Planul de acțiuni aferent Programului, ARI a recomandat autorităților administrației publice locale (APL) de nivelul întâi elaborarea și aprobarea planurilor de acțiuni locale pentru susținerea populației de etnie romă domiciliată pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective.

Pentru a veni în sprijinul APL, ARI a elaborat 2 modele tipizate ale planurilor de acțiuni locale și l-a prezentat drept suport (45 primării). Pe parcursul anului, 16 planuri de acțiuni au fost elaborate și aprobate în cadrul ședințelor consiliilor locale.

În vederea asigurării reprezentării și a participării efective a populației de etnie romă la viața publică, ARI colectează și publică date referitor la asociațiile române în Republica Moldova, profilul lor organizațional și activitățile realizate.

Astfel, 7 organizații române, dintre care 1 de tineret, fac parte din Consiliul coordonator al organizațiilor etnoculturale din Republica Moldova din cadrul ARI. Pe parcursul anului a fost identificată Asociația obștească „Pacea Romilor”, din mun. Edineț. Asociația desfășoară activitatea în domeniul incluziunii romilor prin educație.

ARI, fiind instituția responsabilă de monitorizarea și instruirea mediatorilor comunitari, în perioada de raportare s-a implicat activ în activitățile axate pe promovarea și abilitarea mediatorilor comunitari romi.

ARI a inițiat colaborarea cu programul ROMACT - o inițiativă comună a Consiliului European și a Comisiei Europene care promovează incluziunea romilor la nivel local și regional. Scopul este de a adapta și realiza programul în condițiile Republicii Moldova și de a consolida capacitățile autorităților publice locale privind elaborarea și implementarea politicilor publice în domeniul susținerii și incluziunii sociale a comunităților de romi.

- La 23 iunie 2023, ARI în parteneriat cu *Consiliul European a organizat o masă rotundă „Îmbunătățirea situației comunităților defavorizate, inclusiv a celor de etnie romă. De la strategiile naționale la planificarea și punerea lor în aplicare la nivel local” (23 iunie 2023).*

31 mediatori comunitari prezenți la eveniment au aflat despre instrumente și practici eficiente promovate de Consiliul European pentru incluziunea socială a comunităților defavorizate - abordarea metodologică a programului ROMACT implementat de Consiliul European și Comisia Europeană, care sprijină autoritățile publice și părțile interesate locale să lucreze împreună și să găsească instrumentele și resursele necesare pentru a îmbunătăți situația comunităților defavorizate.

Consolidarea capacităților mediatorilor comunitari a avut loc și în cadrul *mesei rotunde „Măsuri proactive și de securitate în activitatea mediatorilor comunitari întru realizarea Programului pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2022-2025”*, organizată în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne, la data de 10 noiembrie 2023.

ARI implementează Hotărârea Guvernului nr. 818/2023 cu privire la acordarea burselor de merit elevilor și studenților de etnie romă din învățământul liceal, profesional tehnic și superior.

Programul are ca scop reducerea discrepanțelor educaționale existente în rândurile copiilor romi, combaterea abandonului școlar și a absenteismului în rândul acestora și creșterea numărului de tineri romi care au o pregătire educațională și profesională mai bună.

Programul prevede alocarea a 120 de burse de merit pentru elevii și studenții romi din învățământul secundar, profesional tehnic și superior.

Pentru punerea în aplicare a acestui program în Legea bugetului de stat pentru anul 2023 au fost prevăzute mijloace financiare în valoare de 1,5 milioane de lei. Programul se află la etapa de elaborare a unui mecanism de aplicare a acestuia.

În acest sens, ARI a elaborat:

- planul de acțiuni privind implementarea Hotărârii Guvernului menționată;
- metodologia de aplicare a Regulamentului cu privire la modul și condițiile de acordare a burselor de merit;
- metodologia de activitate a Comisiei de concurs public pentru acordarea burselor de merit;
- formularele de înscriere la concurs.

În scopul asigurării mediatizării și comunicării oficiale despre programul de burse:

- a fost plasat pe site-ul oficial www.ari.gov.md și pagina de FB comunicatul privind aprobarea de către Guvernul RM a HG cu privire la acordarea burselor de merit, materiale informative (afișe, video);
- au fost elaborate și diseminate pliante informative privind programul de burse;
- a fost organizată masa rotundă de lansare a Programului de burse cu participarea mediatorilor comunitari romi, reprezentanților societății civile romi, ai instituțiilor de învățământ din localitățile dens populate de romi etc. (10 noiembrie curent);
- au fost organizate campanii de informare în cadrul vizitelor în teritoriu, în vederea conștientizării și participării la Programul de burse: r-l Rîșcani, or. Anenii-Noi, r-l Briceni, r-l Florești, r-l Drochia, or. Strășeni etc.;
- s-a intensificat conlucrarea cu rețeaua de mediatori comunitari privind informarea familiilor de romi, a elevilor și studenților romi etc.

În urma eforturilor întreprinse pentru implementarea HG nr. 818/2023 ARI a întocmit și a prezentat MEC lista beneficiarilor de burse pentru perioada ianuarie – mai 2023, care a fost aprobată prin Ordinul MEC nr. 1748 din 26.12.2023. MEC va asigura achitarea bursei de merit pentru elevii și studenții de etnie romă din contul mijloacelor financiare planificate. ARI va monitoriza performanțele academice ale beneficiarilor de burse de merit și va informa lunar MEC despre rezultatele acestei monitorizări.